

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1901. Andra Kammaren. N:o 43.

Onsdagen den 29 maj.

Kl. 7 e. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 22 innevarande maj.

§ 2.

Ordet lemnades på begäran till

*Svar å
interpellation.*

Hans excellens herr statsministern friherre von Otter, som yttrade:

Kammaren har bifallit, att dess ledamot herr A. Hedin i Stockholm må framställa följande spörsmål:

»Vill herr statsministern taga under öfvervägande och, derest han finner omständigheterna det påkalla, till Kongl. Maj:t göra hemställan om anordningar till betryggande af grundlagens sorgfälliga iakttagande i hvarje skede af regeringsärendenas handläggning samt föreslå framläggande af proposition om de grundlagsändringar i sådant syfte, hvilka tilläfventyrs kunna finnas erforderliga?»

Anledningen till interpellantens fråga är, efter hvad det af honom vid spörsmålets framställande afgifna yttrande utvisar, att söka i hans uppfattning, att vissa utaf honom anmärkta förhållanden skulle angifva tillvaron af en benägenhet att inom vårt statsskick utbilda en för våra grundlagar främmande, mot deras mening stridande ministerstyrelse, och detta under former, som undandroge sig konstitutionens kontroll och dermed förbundet ansvar. Lika säkert som s. k. ministerstyrelse är för vårt statsskick främmande, med lika säkerhet kan jag, hvad det nuvarande statsrådet angår, bestrida rigtigheten af interpellantens uppfattning, för så vidt denna antager tillvaron af någon som helst sträfvan att på sidan af grundlagen och i motsättning mot denna genomföra en för densamma främmande anordning.

Att en departementschef är berättigad att i embetsärenden förhandla med andra statens funktionärer utan användning af officiella, embetsmessiga former, torde icke kunna bestridas. Men visserligen måste härvid noga iakttagas, att den gräns icke får öfverskridas, som påkallas af grundsatsen derom, att i vårt land

Svar å
interpellation
(Forts.)

ingen ministerstyrelse eger rum. Jag tilltror mig kunna säga, att noggrann uppmärksamhet fästes och helt visst framgent skall fästas på de fordringar, som nämnda grundsats, rätteligen tilllämpad, i sig innebär. Att för ändamålet föreslå några särskilda anordningar, dertill tror jag mig icke hafva anledning, helst jag är mer än tveksam om hvad bestämmelser i sådan syftning, utöfver nuvarande grundlags föreskrifter, rätteligen borde innehålla. Jag skall dock, detta oaktadt, om jag under min embetsförvaltning skulle finna ändringar i grundlagen i det syfte, som interpellanten angifvit, eller eljest nödiga eller nyttiga och tillika möjliga att verkställa, derom göra de framställningar, som jag finner omständigheterna påkalla.

Att, såsom i motiven till interpellationen uppgifves hafva skett något mera än ett decennium tillbaka, beträffande dåvarande ledamöter af statsrådet, någon af det nuvarande statsrådet skulle hafva undertecknat protokoll öfver beslut, fattadt i ministerielt statsråd, då han icke varit närvarande, är jag i tillfälle att på det bestämdaste vederlägga.

Vidare anförde:

Herr A. Hedin i Stockholm: Hans excellens herr statsministern har ansett sig kunna bestrida rigtigheten af mitt på anförda skäl stödda påstående, att här mer och mer röjt sig en tendens att i uppenbar strid mot grundlagens föreskrifter införa ministerstyrelse.

Jag har valt tillfället för framställandet af mina anmärkningar omedelbart efter den katastrof, jag kan väl begagna det uttrycket, som helt nyss har upprört landet och väckt en uppmärksamhet, som torde vara sällsynt i fråga om hvilken regeringshandling som helst under de senare decennierna, då jag varit i tillfälle att med stor uppmärksamhet följa de politiska företeelserna i vårt land. Det är ju väl känt, att inledningen till den bestraffningsåtgärd, som företogs mot en högre officer inom flottan, en bestraffningsåtgärd, hvilken, såsom man ju erkänner, träffat honom för en handling, som icke i något afseende var straffbar, och hvilken åtgärd utfördes genom användande af en paragraf i regeringsformen, som föreskrifver särskilda, mycket litet garanterande former för behandlingen af en särskild grupp af regeringsärenden — genom användande af denna paragraf, såsom om den i Konungens hand lade en straffrätt, som enligt våra grundlagar icke honom tillkommer — att, säger jag, inledningen till denna åtgärd utgjordes af en brefvexling emellan chefen för sjöförvarsdepartementet och den officer vid flottan, som sedermera blef föremål för bestraffningsåtgärden, en brefvexling, uti hvilken meddelades honom befallningar, icke från Kongl. Maj:t, utan från chefen för sjöförvarsdepartementet, befallningar, som denne icke hade någon

den ringaste rätt att utfärda, befallningar, genom hvilka han undandrog sig det konstitutionella ansvar, som enligt våra grundlagar nästan uteslutande kan utkrävas blott på basis af statsrådsprotokollens granskning

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

Der hafva vi ett exempel på ministerstyrelse till de många andra, som jag i motiveringen till min interpellation anfört, och som väl äro så slående som möjligt.

Herr statsministern har sagt, att icke någon af det nuvarande statsrådets medlemmar har, på sätt jag omtalat i motiveringen till min interpellation, undertecknat protokoll öfver förhandlingar i ministeriel konselj, hvilken han icke bevistat. Jag har också endast sagt hvad jag med visshet vet, nemligen hvad dåvarande landshöfding Themptander för mig berättat på den dag, som jag i min interpellation uppgifvit, ett meddelande, som jag ögonblickligen antecknade med bokstafligen samma ord, som han använde.

Emellertid och ehuru herr statsministern icke för närvarande anser sig hafva anledning att vidtaga eller föreslå några särskilda åtgärder i det syfte jag i min fråga angifvit, så drar jag af hans anförande den slutsatsen, att det skall vara honom synnerligen välkommet, när helst man företer faktiska bevis på en sådan tendens, som jag under loppet af hela min riksdagstid iakttagit och antecknat prof uppå; jag uppfattar nemligen hans svar såsom en förklaring, att han skall ogilla hvarje sådan tendens, när den uppenbarar sig för hans ögon.

Herr Fredholm: Med anledning af hvad här i afton blifvit yttradt skall jag be att få framhålla något, hvarom jag för några år sedan erhöll kännedom, och som tjenar att belysa det nu föreliggande spörsmålet, med hänsyn till de vådor det kan medföra, om ärendena af regeringen icke behandlas i grundlagsenlig ordning.

När jag år 1887 var statsrevisor, önskade jag erhålla kännedom om hvilka som hade stående fribiljetter på statens jernvägar. Sedan jag derom från jernvägsstyrelsen fått upplysning, beslöt jag att ytterligare taga reda på de grunder, som kunde motivera ifrågavarande personers åtnjutande af nämnda förmån. Det befans då, att Kongl. Maj:t i slutet af en skrifvelse, hvari Kongl. Maj:t fastställt jernvägsstyrelsens förslag till resereglemente, tillagt en förklaring af innehåll, att statsrådet och chefen för civildepartementet bemyndigades att, när han dertill funne anledning, utfärda stående fribiljetter på statens jernvägar. Nu voro de former, under hvilka dessa fribiljetter meddelades, enligt min uppfattning, icke sådana de borde vara, och jag framstälde därför i statsrevisionen anmärkning angående detta förhållande. Men denna anmärkning kunde icke upptagas helt enkelt därför, att den ifrågarande administrativa åtgärden var grundad på ett beslut af Kongl. Maj:t, för hvilket regeringen — ehuru beslutet var,

*Svar å
interpellation.*
(Forts.)

såsom man erkände, stridande mot grundlagen — redan hade erhållit decharge af Riksdagen. Det var naturligt, att vid sådant förhållande den nämnda åtgärden då ej kunde göras till föremål för granskning. Ej heller har detta sedermera kunnat låta sig göra, emedan samma förhållande än i dag fortgår, alldenstund någon ändring i regeringens omförmälda beslut ej vidtagits. Jag tvifflar för min del också på, att någon ändring skall komma till stånd annorlunda än genom väckandet af en särskild motion inom Riksdagen angående denna fråga. Jag har emellertid trots det vara lämpligt att här framhålla det nu omförmälda sakförhållandet för att dermed visa, huru som fall kunna inträffa, då regeringsåtgärder undandragas all granskning, derigenom att man icke noga iakttager bestämmelserna i grundlagen rörande det sätt, hvarpå sådana åtgärder af regeringen skola vidtagas, eller att de skola föredragas i statsrådet och derigenom blifva upptagna i de protokoll, som derstädes föras.

Härmed var öfverläggningen i detta ämne afslutad.

*Svar å
interpellation.*

§ 3.

Härefter lemnades åter ordet till hans excellens herr statsministern friherre von Otter, som nu anförde:

Kammaren har jemväl bifallit en sin ledamot herr Brantings anhållan att få till mig framställa detta spörsmål:

»Ämnar herr statsministern tillse, att arbete på den s. k. rösträttsutredningen inom statistiska centralbyrån bedrifves med sådan skyndsamhet, att hinder icke möter för framläggande inför 1902 års Riksdag af en kongl proposition om utsträckning af valrätten till Riksdagens Andra Kammare?»

Beträffande de reformer, som böra följa införandet af en härordning, hvilande hufvudsakligen på värnpligtens grund, deribland jemväl reformen i afseende å utvidgning af den politiska rösträtten, har jag redan i mitt anförande här i kammaren den 13 dennes i statsrådets namn uttalat, »att de tvifvelsutän komme att framläggas för Riksdagen så fort ske kan efter de blifvit vederbörligen beredda». Fortgången af den ifrågavarande utredningen torde bäst framgå af det svar jag erhållit från statistiska centralbyrån på några framställda frågor. Jag anhåller därför att få uppläsa detsamma.

»I anledning af eders excellens' gjorda förfrågan, huru mycket af den nu i kongl. statistiska centralbyrån pågående rösträttsutredningen kan förväntas med säkerhet blifva färdig inom utgången af innevarande år,

huru mycket af densamma derutöfver kan möjligen blifva färdig inom samma tid, samt när utredningen i dess helhet kan förväntas blifva färdig; allt under förutsättning, att alla de arbets-

krafter, som för arbetets påskyndande kunna erfordras, äfven efter anmälan erhållas;

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

har centralbyrån härmed äran meddela följande:

Till en början utbeder sig statistiska centralbyrån att få redogöra för det väsentligaste af hvad som å embetsverkets sida i ärendet blifvit åtgjort och hvad som dermed står i sammanhang.

Sedan Riksdagen uti underdånig skrifvelse den 10 maj 1900 anhållit, att Kongl. Maj:t täcktes låta verkställa en i möjligaste mån fullständig och allsidig utredning rörande de förutsättningar och vilkor, under hvilka valrätten till Riksdagens Andra Kammare kunde utsträckas, samt för Riksdagen framlägga förslag, hvartill denna utredning kunde föranleda, fann Kongl. Maj:t den 1 juni samma år godt i nåder uppdraga åt statistiska centralbyrån att verkställa denna utredning, och skulle densamma omfatta såväl samtliga i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigade män, fördelade i angifna grupper, som äfven i fyrktalslängden ej upptagne jordtorpare, som hafva att till jordegaren erlægga arrende, dagsverken eller andra prestationer, hvarjemte borde för båda dessa kategorier angifvas antalet dithörande män, som icke uppnått 25 års ålder. För den verkställda utredningen skulle af statistiska centralbyrån afgifvas och publiceras redogörelse i hufvudsaklig öfverensstämmelse med första afdelningen af centralbyråns underdåniga redogörelse angående valrätt till Riksdagens Andra Kammare år 1885.

Så snart embetsverket erhållit kännedom om hvad Kongl. Maj:t behagat i ärendet förordna, skred det genast till vidtagande af nödiga åtgärder för det erhållna uppdragets fullgörande. Hit hörde utarbetande och befordrande till trycket af blankettformulär för de anbefalda uppgifterna och af cirkulär jemte regler för uppgifternas meddelande. Dessa formulär, tillsammans omkring 33,000 ark jemte cirkulär och transsumt af det nådiga brevet, öfverlemnades till Kongl. Maj:ts befallningshafvande för att genom deras försorg tillställas de myndigheter, som skulle lemna de begärda uppgifterna, eller med andra ord magistrater, stadsstyrelser och kommunalstämmors ordförande samt häradsskrifvare och kronofogdar, till sammanlagdt ett antal af nära 2,800 myndigheter. Denna utsändning från embetsverket var fullbordad den 23 juli sistlidet år.

Enligt angifna nådiga bref borde samtliga myndigheter hafva aflemnat de erhållna blanketterna, vederbörligen ifyllda, för landskommunerna före utgången af september och för städerna före utgången af oktober månad år 1900. Länsstyrelserna, dit dessa primäruppgifter samlades, borde, i den mån uppgifterna till dem inkommo, öfverlemna dem till statistiska centralbyrån. Till mycket stor del synas dessa uppgifter ej hafva inkommit till länsstyrelserna i föreskrifven tid, och ännu saknar statistiska centralbyrån till och med samtliga uppgifter från åtskilliga kommuner.

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Vid medlet af oktober månad hade emellertid så många uppgifter till centralbyrån blifvit insända, att arbetet med deras granskning och första bearbetning kunde vidtaga, i början visserligen endast i mindre omfattning, men snart med största möjliga arbetsstyrka, som, vid sidan af den ordinarie personalen, kunde i embetsverkets lokaler inrymmas.

Vid granskningen af de inkomna uppgifterna visade sig snart, att de enligt formulär A affattade, eller beträffande kommunalt skattskyldige, voro behäftade med stora bristfälligheter. Bland de upplysningar, som der böra lemnas, äro några af sådan art, att de från kommunalstämмоordförändenas sida erfordra särskilda efterforskningar. Hit hör framför allt uppgiften, huruvida skattskyldig för huslägenhet å landet eger grunden till sin fastighet. Om också ett mycket stort antal kommunalstämмоordförande på ett mönstergilt sätt lemnat jemväl dessa uppgifter, funnos å andra sidan måhända lika många, som ej härom anskaffat några upplysningar. Förnämligast i följd häraf samt på grund af det dåliga skick, hvari, att döma af de insända uppgifterna, röstlängderna i många kommuner synas befinna sig, har, oaktadt centralbyrån bortsett från alla oväsentliga, på slutresultatet ej inverkan de bristfälligheter och, när så kunnat ske, på egen hand rättat begångna felaktigheter eller kompletterat ofullständiga uppgifter, en vidlyftig skriftvexling med vederbörande måst ega rum. Hittills hafva ej mindre än vid pass 900 anmärkningsmemorial blifvit utfärdade, flere af dem af stor omfattning, och återstå sannolikt ännu 400 å 500 sådana skrivelser att aflåta. För ej få kommuner, deribland jemväl för huvudstaden, hafva de öfverlemnade primäruppgifterna måst återsändas för vederbörlig komplettering eller rättelse. Att arbetet i statistiska centralbyrån genom allt detta blifvit ansenligt fördröjdt och än vidare kommer att fördröjas, ligger i öppen dag.

Afven de angående jordtorpare erforderliga uppgifter, hvilka ofta endast med stor svårighet kunnat af vederbörande anskaffas, lida af stora bristfälligheter. Det material, som finnes, torde dock möjligen i sitt nuvarande skick vara tillräckligt för den afsedda utredningen.

Beträffande ställningen för närvarande, äro längderna öfver kommunalt skattskyldige för sju län fullständigt i ordning, för att gruppering (s. k. prickning) af dessa skattskyldige i enlighet med de i nådiga brefvet den 1 juni 1900 angifna grunder omedelbarligen kan ega rum — och har denna gruppering äfven delvis påbörjats. För åtta andra län hafva på grund af härifrån gjorda anmärkningar nödiga rättelser och tillägg nästan fullständigt inkommit, men återstår ännu att införa dem i längderna och sedermera göra dessa i ordning, för att nyss angifna gruppering af de skattskyldige obehindradt må kunna ske. För i det hela två län jemte Stockholms stad hafva de gjorda anmärkningarna

från flertalet af kommunerna ännu ej kunnat besvaras; för sju län eller något mer hafva visserligen de inkomna uppgifterna undergått preliminär granskning och bearbetning, men hafva inga anmärkningsmemorial ännu hunnit utfärdas, hvilket först under instundande september månad torde vara verkställt.

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Äfven om nu, i enlighet med hvad redan tidigare varit bestämdt, arbetskrafterna skola ökas och lämpliga sådana kunna erhållas, torde emellertid, om redogörelsen för de kommunalt skattskyldige skall affattas i öfverensstämmelse med motsvarade redogörelse för år 1885 jemväl derutinnan, att uppgifterna skola i tryck offentliggöras för hvarje särskild kommun å landsbygden, icke kunna antagas, att redogörelsen härför skall vara färdig vid årets slut, utan är nog sannolikt, att uppgifterna för hälften eller mer af rikets län då ännu återstå otryckta. En sådan redogörelse för landskommunerna skulle nemligen omfatta ej mindre än 27 tryckark tabeller, och det skick, hvori primäruppgifterna för en del län ännu befinna sig, lemna ej tillfälle till ett sådant fortskyndande af arbetets sättning, som här skulle vara erforderligt. Skulle emellertid, preliminärt, uppgifterna för landsbygden tryckas endast valkretsvis (uppsättningen af den vidlyftigare redogörelsen kunde vid sidan häraf fortgå), torde med den säkerhet, hvarmed här är möjligt att yttra sig, kunna sägas, att ifrågakande preliminära redogörelse för rikets skattskyldige till allra största delen skall vara färdig vid årets slut; i sin helhet möjligen redan då, men med säkerhet senast en å två månader derefter.

Beträffande arbetets afdelning rörande jordtorparne, kan hela antalet af dem enligt längderna med all säkerhet uppgifvas vid årets slut.

Fördelningen af desse torpare i grupper äfvensom den nyss omnämnda, kommunvis affattade redogörelsen för de skattskyldige kan deremot först senare föreligga i tryck, antagligen omkring den 1 april 1902.

Återstår nu åldersfördelningen såväl af kommunalt skattskyldige som af jordtorpare. Några åldersuppgifter beträffande desse finnas ej i de till statistiska centralbyrån öfverlemnade primäruppgifterna, utan skola enligt den uppgjorda planen anskaffas på sätt, som skedde i fråga om den åren 1893—1895 utarbetade, likartade redogörelsen för de år 1885 skattskyldige eller från mantalslängderna i kongl. kammarrätten. Af samtliga år 1885 kommunalt skattskyldige, eller 586,062, omfattade denna 1885 års åldersredogörelse 487,637 män. Antagas kan, att antalet skattskyldige, för hvilka nu skall redogöras, sedan dess växt med omkring 40 procent, hvartill nu kommer antalet jordtorpare. Visserligen skall

Svar å
interpellation.
(Forts.)

här af endast uppgifvas antalet af dem, som ännu ej uppnått 25 års ålder, men för att finna detta antal, måste undersökningen naturligen omfatta samtliga här ifrågavarande $\frac{3}{4}$ million manliga personer. Undersökningen sker på sådant sätt, att de inkomna längdernas namnförteckningar jämföras med mantalslängderna. I högsta grad inverkan på skyndsamheten i arbetets utförande är här den omständigheten, huruvida personer och ställen äro uppförda i samma ordning i de olika längderna. Huru härmed sig förhåller beträffande 1900 års längder har ännu ej blifvit undersökt, och kan därför ej heller närmare angifvas den tidpunkt, när denna undersökning skall vara avslutad; dock kan antagas, att detta bör hafva skett innan 1902 års slut.

Slutligen må tilläggas, att de ofvan angifna beräkningarna angående tiden för arbetets fortgång och avslutande kunna göra anspråk på giltighet endast under den förutsättning, att inga mera störande förhållanden inträffa. Om sålunda den vid arbetets utförande anställda personalen på grund af sjukdom eller annan orsak i större mån måste ersättas genom andra personer, föranleder detta dröjsmål. Här, liksom i allmänhet, gäller nemligen, att personal, som genom längre tids arbete i ett fack deri förvärfvat en viss sakkännedom och ernått en större teknisk färdighet, ej genast kan ersättas med nyantagna.

Af hvad här ofvan blifvit anfördt torde eders excellens hafva inhemtat:

att vid innevarande års slut den afdelning af redogörelsen, som afser de kommunalt skattskyldige, med säkerhet kan vara färdigtryckt endast beträffande några län, möjligen beträffande halfva antalet län;

att återstoden af denna afdelning äfvensom afdelningen beträffande jordtorparne kan offentliggöras omkring den 1 april 1902; samt att sista afdelningen, beträffande åldersgrupperingen, är att förvänta före utgången af samma år;

men att en preliminär summarisk redogörelse, omfattande samtliga kommunalt skattskyldige äfvensom antalet jordtorpare, dock utan åldersfördelning för någon af dessa kategorier, bör, derest Kongl. Maj:t anbefaller en sådan redogörelse, kunna vara utarbetad och tryckt med säkerhet i februari månad år 1902, möjligen före innevarande års utgång.»

Härtill torde jag endast behöfva foga, att jag kommer att i vederbörlig ordning tillstyrka, ej mindre att byrån erhåller alla de arbetskrafter, som för ärendets påskyndande kunna erfordras, än ock att statistiska centralbyrån må anbefallas inkomma med en sådan preliminär summarisk redogörelse, som den ifrågasatta, på det att, om görligt, en proposition med stöd deraf må kunna för 1902 års Riksdag framläggas.

Vidare yttrade:

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Herr Branting: Jag ber att till hans excellens herr statsministern få framföra ett tack för den uttömmande och intressanta framställning, som vi nu fått höra rörande fortgången af statistiska centralbyråns ifrågavarande arbete. Det är ju uppenbart, att, med den vidlyftiga plan, som statistiska centralbyrån gifvit åt detta arbete, detsamma ej kan i fullt afslutadt skick föreligga inom den allra närmaste framtiden. Men å andra sidan ber jag att få taga fasta på ett löfte, som synes mig ligga i herr statsministerns ord. Han framhöll nemligen rätt mycket, att det vore möjligt, att den *preliminära* utredningen skulle ganska snart hafva framskridit så långt, att resultatet derå kunde grundas. Detta torde vara så mycket riktigare, som, efter hvad jag kunde uppfatta, det, som ligger mest efter, endast vore en utredning i afseende på befolkningens åldersfördelning, och beträffande denna sak känner man i det stora hela alldeles tillräckligt mycket angående folkmängdsförhållandena och folkmängdens fördelning på olika åldersklasser här i vårt land, för att när som helst kunna med fullt tillfredsställande noggrannhet åstadkomma en preliminär utredning äfven uti denna punkt.

Jag tror därför, att det, med god vilja, icke bör kunna och icke behöfver kunna möta några som helst hinder för att denna preliminära utredning genom statistiska centralbyrån blir så fullständig, att allt, hvad man nödvändigt behöfver veta i denna sak, derur kan hemtas, och att hvad som sedan måste följa endast kommer att utgöra ett slags rent statistisk efterskörd, dervid en eller annan siffra kan jemkas, men totalbilden icke på något sätt förändras. Jag ber således att få taga fasta på det uttalade löftet, att vi med denna preliminära utredning såsom grund torde hafva att till nästa år från regeringen motse en framställning i detta viktiga ämne, hvilket, såsom herr statsministern också framhöll, erhållit en än ytterligare framskjuten ställning genom det beslut i härordningsfrågan, hvilket Riksdagen nyligen fattat.

Herr A. Hedin i Stockholm: Herr talman! Jag hyser visserligen den mening, att den begärda utredningen är något så onyttigt och obehöfligt, så att jag för min del aldrig mer än en enda gång hört talas om ett så onyttigt och obehöfligt utredningsförslag, och det var icke i Sverige, utan i ett af våra grannland för ungefär 30 år sedan. Men då nu denna utredning blifvit af Riksdagen begärd, af Kongl. Maj:t föranstaltad och den statistiska centralbyrån förelagd för att utföras med den skicklighet och precision, som man har att vänta af alla arbeten från denna byrå, så bör man naturligtvis begagna sig af den, i fall man för besvarandet af en så enkel fråga som den om rösträttsutvidgningen anser sig kunna hemta något gagn af en statistisk »utredning». Men i det

Svar å
interpellation.
(Forts.)

fallet är det för mig alldeles klart, att den nytta, som man möjligen kan från denna undersökning hemta, den hemtar man alldeles tillräckligt från den preliminära och summariska redogörelse, om hvilken, såsom hans excellens herr statsministern upplyste, man i mycket god tid kan få meddelande från statistiska centralbyrån. Och då så är, vågar jag uttala den förmodan, att regeringen skall låta sig angeläget vara att bringa frågan under Riksdagens pröfning redan nästa år.

Regeringen skall säkerligen komma i håg, att för fullföljande af det arbete, som af denna Riksdag blifvit inledt, det är nödvändigt, att man företager också denna del af försvarsfrågan. Ty i sanning, den medborgarrätt, som en stor del af landets invånare saknar, är också en försvarskraft och sannerligen icke mindre än den, som vi förskaffat oss genom att antaga en sådan värnpligtslag som den, vi nyss voterat. Dervid hoppas jag, att man skall komma i håg och låta sig ledas af, hvad en af det gångna århundradets store män, William Gladstone, en gång yttrade om hvad »uppskjuten rättvisa» vill säga.

Herr von Friesen: Herr talman! Jag ber att få begagna tillfället att för min del få förklara, att också jag skulle anse det vara i hög grad beklagligt, om icke redan till nästa riksdag ett rösträttsförslag kunde från regeringen framkomma. Nästa Riksdag är ju den sista riksdagen i perioden. Och vi veta alla, att om ett sådant förslag icke kommer då, så är det detsamma, som att rösträttsreformen uppskjutes en hel riksdagsperiod. Det är denna fara i dröjsmålet, som jag först velat fästa uppmärksamheten på.

Tillika vill jag uttala den förhoppningen, att, när förslag till en rösträttsreform utfalla den långvariga och tidsödande förberedelser föreligger, reformen måtte blifva effektiv — icke en skenreform, utan en sådan, med hvilken verkliga rösträttsvänner kunna känna sig tillfredsställda. Ty blefve det endast en skenreform, tror jag, att hvad regeringen då utfört komme mera att skada än gagna, och jag tror, att det skulle komma att kännas mycket hårdt och bittert öfver allt i landet, om det blefve en sådan reform, som från regeringens sida komme att föreslås.

I detta anförande instämde herrar *Höjer, Wallis, Wavrinsky, Eklund* i Stockholm, *Byström, Lindhagen, Österberg, Larsson* i Bratteberg, *Zetterstrand, Darin, Thylander, Pantzarhielm, Ernst Carlson, Hedgren, Liljeholm, K. G. Karlsson* i Göteborg, *Berg* i Göteborg, *Segerdahl, Hedlund, Jansson* i Edsbäcken, *Göthberg, Biesert, Cervin, Gullbrandsson, Elowson, Eriksson* i Bäck, *Lindgren* i Islingby, *Kempe, Persson* i Arboga, *Centerwall, Kvarnzelius, Åkerlind, Nydal, Arhusiander, Norberg* och *Kardell*.

Herr vice talmannen: Herr talman! Jag ber endast att i de af herr von Friesen uttalade önskingar få instämma.

Vidare till anteckning förekom icke i detta ämne.

§ 4.

Härefter föredrogs och bifölls herr *G. A. E. Kronlunds* vid gårdagens sammanträde bordlagda anhållan att till herr statsrådet och chefen för kongl. justitiedepartementet få framställa två spörsmål.

§ 5.

Föredrogs och godkändes lagutskottets memorial n:o 51, med föranledande af kamrarnes skiljaktiga beslut beträffande viss del af lagutskottets utlåtande n:o 48, i anledning af väckta motioner angående lagstiftningsåtgärder för vidmagthållande af jordbruksnäringen inom skogsbygderna i Norrland och Dalarne.

§ 6.

Vidare föredrogs, men blefvo åter bordlagda särskilda utskottets n:o 1 utlåtanden n:is 13 och 14.

§ 7.

Statsutskottets härefter föredragna utlåtande n:o 90, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om utredning angående afyttrande för byggnadsändamål af vissa delar af det s. k. Ladugårdsgärdet m. m. blef af kammaren godkändt.

§ 8.

Anmäldes och godkändes *dels* statsutskottets förslag till Riksdagens skrivelser till Konungen:

n:o 106, i anledning af Kongl. Maj:ts propositioner angående efterskänkande af kronans rätt till tre danaarf;

n:o 107, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående indragning till statsverket af den från den så kallade bergsfrälsejorden i Kopparbergs län utgående tägtekarlsrëntan;

n:o 108, i anledning af väckt motion angående inlösen af kronotionde, som innehafves under enskild eganderätt;

n:o 110, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående upplåtande till landtförsvaret af mark, tillhörande dels indragna militiebostället n:is 17 och 22 Rinkaby i Kristianstads län, dels ock den från förra militiebostället n:o 1 Åhus i samma län afsatta kronopark;

n:o 111, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående försäljning till Karlshamns stad af öarne Frejsholmen och Boön med tillhörande skär och vattenrätt;

n:o 112, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående upplåtelse af tomtplatser å kronoparken Bjurfors i Kopparbergs län;

n:o 113, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående upplåtelse af den kronan tillkommande jordegareandel i grufva; och

n:o 114, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående fördelning af besparingar å sju hufvudtitelns anslag till jordbruket, handeln och näringarne;

dels ock bankoutskottets förslag till Riksdagens skrivelser:

n:o 94, till Konungen, med reglemente för riksbankens styrelse och förvaltning; och

n:o 95, till fullmäktige i riksbanken med öfverlemnande af bankoreglementet.

Vidare anmäldes och godkändes följande från statsutskottet ytterligare inkomna förslag till Riksdagens skrivelser till Konungen:

n:o 96, angående regleringen af utgifterna under riksstatens första hufvudtitel, innefattande anslagen till kongl. hof- och slottsstaterna;

n:o 97, angående regleringen af utgifterna under riksstatens andra hufvudtitel, innefattande anslagen till justitiedepartementet;

n:o 98, angående regleringen af utgifterna under riksstatens tredje hufvudtitel, innefattande anslagen till utrikesdepartementet;

n:o 101, angående regleringen af utgifterna under riksstatens sjette hufvudtitel, innefattande anslagen till civildepartementet;

n:o 102, angående regleringen af utgifterna under riksstatens sjunde hufvudtitel, innefattande anslagen till finansdepartementet;

n:o 103, angående regleringen af utgifterna under riksstatens åttonde hufvudtitel, innefattande anslagen till ecklesiastikdepartementet;

n:o 104, angående regleringen af utgifterna under riksstatens nionde hufvudtitel, innefattande anslagen till jordbruksdepartementet; och

n:o 115, i fråga om åtgärders vidtagande till befrämjande af öfre Norrlands kolonisation.

§ 9.

Justerades protokollsutdrag.

§ 10.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

30 herr *J. Nilsson* i Skrafvelsjö under 8 dagar fr. o. m. den dennes;

herr *J. W. Lundin* under 2 dagar fr. o. m. den 30 dennes;

31 herr *S. A. G. Sundberg* under 7 dagar fr. o. m. den dennes; och

herr *O. E. Gädda* under 5 dagar fr. o. m. den 1 nästkommande juni.

§ 11.

Till bordläggning anmäldes statsutskottets utlåtande n:o 91, angående beräkningen af statsverkets ordinarie inkomster.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 7,54 e. m.

In fidem.

E. Nathorst Böös.